

Komanovics Adrienne

A vízhez való jog

Lehetséges, hogy Szappanyos Melinda *Víz és jog* című, nemrég megjelent kötete némelyek számára első pillantásra meglepő témaválasztásnak tűnik, azonban a vízhiány, avagy a nem megfelelő minőségű víz hiánya, sajnálatos módon, a Föld növekvő lakosságának egyre nagyobb hányada számára mindennapi nehézség, amely a legalapvetőbb emberi jogot, az élethez való jogot is veszélyezteti. A téma kiemelkedő jelentőségét az is bizonyítja, hogy a problémának nemcsak gazdasági, hanem ezzel szorosan összefüggően, politikai vonzata is van, és a vízforrások birtoklása a jövőben akár nemzetközi konfliktusokhoz is vezethet. A vízhiány, illetve az egészséges ivóvízhez való jog biztosítása csak az államok együttműködésével, nemzetközi szolidaritás révén lehetséges; és e tekintetben az államokat pozitív kötelezettségek terhelik. Jelen mű a vízhez való jog legkülönbözőbb aspektusait mutatja be.

A könyv kiindulópontja, hogy mára már nem elégséges a vízhez való jogot csak közvetett módon, azaz más jogokon keresztül védeni (pl. megfelelő életkörülményekhez való jog, egészséghez való jog, fejlődéshez való jog, egészséges környezethez való jog), hanem szükséges a vízhez való jog önálló jog elismerése.

Habár a szerző vállaltan nemzetközi jogi és emberi jogi szempontból közelíti a témát, természetesen nem kerülhető meg az interdiszciplináris problémák, a földrajzi, egészségügyi és egyéb vonatkozások legalább érintőleges felvillantása. A könyv megvizsgálja a nemzetközi humanitárius jog és környezetvédelmi jog rendelkezéseit, valamint a releváns szokásjogi és *ius cogens* szabályokat is. Az alaposág szemléltetésére példaként lehet felhozni a vízhez való jogról szóló ENSZ közgyűlési határozat (2010) bemutatását: a szokásjog részét képező állami gyakorlat elemzésénél pontos adatokat kapunk a szavazati arányokról, ill. azok reprezentatív voltáról (mely államok szavaztak a határozat mellett, és melyek tartózkodtak).

Jelen recenzió írója számára külön öröm az, hogy a szerző nemzetközi közjogi kontextusba helyezve mutatja be a vízhez való jogot, így vizsgálódását nem szűkíti le az írott jogforrásokra (szerződésekre), hanem megvizsgálja a nemzetközi jog többi forrását (szokásjog, *ius cogens*) is, csakúgy, mint az általános felelősségi szabályokat. Hasonlóképp, a vízhez való jog emberi jogi háttérének feltérképezése során az egyes ellenőrzési mechanizmusok, legyenek azok emberi jogi szerződésen alapuló, avagy az ENSZ által kialakított egyéb mechanizmusok (pl. panasz eljárás, speciális eljárás, vagy a viszonylag fiatal Egyetemes Felülvizsgálati Eljárás) szabályait is részletesen bemutatja. Ekként a könyv jó szívvel ajánlható az emberi jogok iránt érdeklődő olvasóknak is.

A vízhez való jog ismertetése során a szerző utal a generációs elmélet kritikájára, részletesen ismerteti az emberi jogok ellenőrzésének és érvényesítésének nemzetközi jogi fórumait. Ennek során kitér pl. a két Egyezségokmány megvalósításának kötelezettségére is (és rámutat, hogy a kettő között talán kisebb a különbség, mint korábban hittük), és részletesen elemzi az egyes szerződések által felállított Bizottságok értelmező tevékenységét (általános kommentárok).

Érdekes fejtegetés olvasható a szakirodalomban és a nemzetközi dokumentumokban gyakorta párhuzamosan használt kifejezésekről (vízhez való jog, ivóvízhez való jog, a vízhez és higiéniahoz való jog, vízigényes emberi szükségletek, az iváshoz, személyes higiéniahoz, ruhamosáshoz, ételkészítéshez, személyes és otthoni higiéniahoz szükséges vízmennyiség, esetleg a mezőgazdasági termelés céljára elhasznált víz).

A könyv egyik alfejezete a vízhez való jog jelenlegi helyzetére koncentrál, és részletesen elemzi, hogy mely szerződések tartalmazzák kifejezetten a vízhez való jogot, illetve hogy explicit rendelkezések híján milyen más szerződések, és az azokban szereplő mely jogok hozhatók kapcsolatba a vízhez való joggal.

A mű második fejezete, amely Lord Denning híres megállapításával („A jog jogorvoslat nélkül egyáltalán nem is jog.”) kezdődik, a vízhez való jog univerzális emberi jogi védelmét, a vízhez való jog betartásának ellenőrzését, és a jog kikényszeríthetőségét mutatja be. Bár a fejezet értelemszerűen a vízhez való jogra fókuszál, ennek ellenére minden olyan olvasónak ajánlható, aki érdeklődik az emberi jogok védelmének nemzetközi mechanizmusa iránt: a vízhez való joggal kapcsolatos dokumentumaikon, jelentéseiken keresztül kiváló betekintést nyerhetünk az ENSZ égisze alatt kialakított panaszjeljárásokba, különleges eljárásokba, és az egyetemes időszakos felülvizsgálati eljárásba; továbbá a szerződésen alapuló szervek tevékenységébe, és azon belül is elsősorban az állami jelentésekbe. A fejezet kiválóan példázza a szerző maximalizmusát, ideértve pl. a számtalan táblázatot vagy azt a tényt, hogy az egyetemes időszakos felülvizsgálati eljárás első ciklusának valamennyi – tehát 192 állam – jelentését feldolgozta.

A fent említett, az állami gyakorlatot részletekbe menően bemutató részt egy különlegesen érdekes fejezet követi, amely a vízhez való jog jövőbeni érvényesíthetőségének lehetőségeit veszi számba. Állami akarat híján a “kék arany” megosztása, azaz az erőforrásokról való (önkéntes) lemondás illuzórikus; következésképp a vízkészletek megosztásának kicsi a valószínűsége. A jogi megoldások közül a szerző több lehetőséget is megvizsgál, így pl. azt, hogy módosítani lehetne a meglévő emberi jogi szerződéseket, pontosabban a témához legszorosabban kapcsolódó szerződést, a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Egyezségokmányát, és a rendelkezések közé beilleszteni a vízhez való jogot. További lehetőség az eljárási kötelezettségek, az érvényesítési lehetőségek bővítése. A szerző azonban alapvetően egy univerzális nemzetközi szerződés megalkotása mellett érvel, és javaslatokat fogalmaz meg a szerződés szövegére. Végül, de nem utolsó sorban utal a jogilag nem kötelező erejű dokumentumok, valamint az NGO-k tevékenységének kiemelkedő szerepére is.

A könyv szerkezete letisztult, logikus és könnyen áttekinthető. A feldolgozott források jelentős része (pl. az általános kommentárok, a különleges eljárások során készített jelentések, stb.) nem áll rendelkezésre magyarul, így azokat a szerző maga fordította. A rövidítések esetében a szerző olykor a magyar nyelvű változatot veszi alapul (pl. GSZKJNE, EJEB, stb.), olykor pedig az elnevezés angol verzióját (CESCR, ECOSOC, UPR, stb.) használja. Ez a következtetlenség végső soron azonban nem zavaró, hiszen az angol rövidítéseket akkor használja, ha azok közismertek, vagy ha nincs általánosan bevett magyar rövidítés. A mű a magyar jogi szakirodalomban hiánypótló jellegűnek tekinthető és élvezetes olvasmány lehet nemcsak az elméleti, hanem a gyakorló jogászoknak, valamint más tudományterületek művelőinek is.

Szappanyos Melinda: *Víz és jog*.

Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány, Veszprém, 2013. 199 p.